יֵשׁ אַחֲרֶיהָ הֶיתֵּר – אחר שחרבה הותרו הבמות ומותר להקריב בכל מקום. וְאילו קָדְשֵׁי קָדָשִׁים יֵרוּשָׁלַיִם אֵין אַחֲרֶיהָ הֶיתֵּר – אף אחר שחרבה אסור להקריב בבמות, לפי שהמקום נתקדש ונבחר למקום המקדש, ולא פקעה קדושתו לעולם.

גמרא

הגמרא דנה בתקופה שאחר חורבן הבית, האם הותרו הבמות, או שנשארו הבמות באיסורם: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שְׁמָעָתִי מרבותי, שֶׁמַּקְרִיבִין בְּבֵית חוֹנְיוֹ – בבמה שבנה חוניו בנו של שמעון הצדיק במצרים, בַּזְּמַן הַזֶּה – אחר שחרב המקדש. מדייקת הגמרא: קָסָבַר רבי יצחק בֵּית חוֹנְיוֹ לשם שמים היא, וְלָאו בֵּית עֲבוֹדָה זָרָה הִיא. וְעוד קָא סָבַר קְדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה שקידש שלמה את ירושלים כשבנה את בית המקדש הראשון, קְדִישָׁה לִשְׁעָתָהּ – בבניינה, וְלֹא קְדִישָׁה לָעֲתִיד לָבוֹא – בחורבנה. ואחר חורבן הבית הותרו הבמות, ומותר להקריב אף בבית חוניו שנבנה לשם שמים.

מבארת הגמרא מנין שלא קידשה לעתיד לבוא: דִּכְתִיב (דברים יב ח-ט) 'לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו, כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה'. ודורשים, 'מְנוּחָה', זוֹ משכן שילה, ו'נַחֲלָה', זוֹ יְרוּשָׁלַיִם שבה נבנה המקדש, שכשהשכינה שרתה במקומות אלו נאסרו הבמות. וּמַקִּישׁ נַחֲלָה לְמְנוּחָה, מָה מְנוּחָה [–שילה] יֵשׁ אַחֲרֶיהָ הֶיתֵּר – שאחר שחרבה הותרו הבמות, אַף נַחֲלָה [–ירושלים] יֵשׁ אַחֲרֶיהָ הֶיתֵּר, והותרו הבמות אחר חורבנה. ולכן מותר בזמן הזה להקריב בבמות, ואף בבמת חוניו.

אָמְרוּ לֵיהּ חבריו לרבי יצחק, האם אָמְרַתְּ שמותר להקריב בבית חוניו בזמן הזה. אָמַר לְהוּ רבי יצחק, לֹא אמרתי. אָמַר רָבָא, הָאֱלֹהִים [–לשון שבועה], אֲמָרָהּ רבי יצחק להלכה זו, וּגְמִירָנָא לָהּ מִינֵּיהּ – ולמדתי ממנו דין זה. וּמַאי טַעְמָא קָא הָדַר בֵּיהּ – ומדוע חזר בו כששאלוהו, ואמר שלא אמרה, מִשּׁוּם קַשְׁיָא דְּרַב מָרִי. דְּמוֹתִיב [–שהקשה] רַב מָרִי על דברי רבי יצחק, וכי בטלה קדושת ירושלים, והלא שנינו במשנתנו שקְדוּשַּׁת שִׁילה יֵשׁ אַחֲרֶיהָ הֶיתֵּר להקריב בבמה, אבל קְדוּשַּׁת יְרוּשָׁלַיִם אֵין אַחֲרֶיהָ הֶיתֵּר. הרי שאף אחר חורבן ירושלים לא הותרו הבמות. וְעוֹד קשה, דתַּנְיָן בזבחים (קיב:), מְשֻׁבָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם נֶאֶסְרוּ הַבָּמוֹת, וְלֹא הָיָה לָהֶם עוֹד הֶיתֵּר לעולם, וְהֵיא [–ירושלים] הָיְתָה לְנַחֲלָה – היא הנחלה האמורה בפסוק 'ואל הנחלה'. הרי שלא הותרו הבמות אחר שחרבה ירושלים, ולכן חזר בו רבי יצחק.

דוחה הגמרא קושיות אלו: דין היתר הבמות אחר חורבן ירושלים תַּנָּאֵי הִיא – שנוי במחלוקת תנאים. (דתניא) [דְּתָנַן] בעדיות (פ"ח מ"ז), אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שָׁמַעְתִּי מרבותי, שבעשרים ושתים שנה שבנו את בית המקדש השני, כְּשֶׁהָיוּ בּוֹנִין בַּהֵיכָל, היו עוֹשִׂין קְלָעִים סביב לְמקום ההֵיכָל, וְכן עשו קְלָעִים סביב לְמקום העֲזָרָה, אֶלָּא שֶׁבַּהֵיכָל היו האומנים בּוֹנִין את החומה החדשה כשהם עומדים מַבַּחוּץ לקלעים, כדי שלא יכנסו לתוך ההיכל, והקלעים היו פרושים לפנים מעובי החומה, וְאילו בָּעֲזָרָה היו האומנים בּוֹנִין את חומת העזרה מִבִּפְנִים לקלעים, והקלעים היו פרושים מחוץ לעובי החומה.

מוסיפה המשנה: וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי שֶׁמַּקְרִיבִין קרבנות על המזבח במקום המקדש, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת – שאין בית המקדש קיים. וכן אוֹכְלִין קָדָשֵׁי קָדָשִׁים במקום העזרה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קְלָעִים לעזרה. וכן אוכלים קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בירושלים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין חוֹמָה לירושלים. מִפְּנֵי שֶׁקְּדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה שנתקדשה ירושלים, קְדִישָׁה לִשְׁעָתָהּ, וְקִדְּשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא – אחר חורבנה. מדייקת הגמרא: מִכְּלָל דברי רבי יהושע שאמר שמותר להקריב אף שלא היו קלעים, משום שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, ולא צריך לקדש שוב את ההיכל והמזבח, משמע דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שאמר שבנו קלעים, קָסָבַר שקדושה ראשונה לֹא קִדְּשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא, ולכן בזמן בניית בית שני פרשו קלעים סביב, כדי לקדש שוב את חומות ההיכל, ובכך יהא פתח להיכל ויהיה המזבח ליד פתח ההיכל, ויוכלו להקריב קרבנות. וכן דין הקרבה בבמה בזמן הזה, לדעת רבי יהושע שקידשה לעתיד לבוא, לא הותרו הבמות אחר חורבן ירושלים. ולדעת רבי אליעזר, שלא קידשה לעתיד לבוא, הותרו הבמות אחר חורבן ירושלים, וכך סבר רבי יצחק, ולכן התיר להקריב בבמה בזמן הזה.

הגמרא דוחה תירוץ זה: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, מַמַּאי שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע האם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, דִּלְמָא דִּכְווֹלֵי עָלְמָא סוברים שקְּדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה קִדְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ וְקִדְּשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא, וְלא נתכוונו לחלוק, אלא מַר [–רבי אליעזר] מַאי דְּשָׁמְעַ לֵיהּ מרבו קָאָמַר, והיינו שעשו קלעים, וּמַר [–רבי יהושע] מַאי דְּשָׁמְעַ לֵיהּ מרבו קָאָמַר, והיינו שמקריבים אף שאין בית, ואוכלים קדשים אף שאין חומה.

וְכִי תֵּימָא שאם קידשה לעתיד לבוא, קָלָעִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לָמָּה לִי – למה הוצרכו לעשות קלעים, הרי אפשר להקריב אף שאין הבית קיים מכח קדושה ראשונה. יש לומר שעשו קלעים לְצַנְּעוּתָא בְּעָלְמָא – שלא יהא המקום פרוץ, ולעולם אף ללא קלעים היו יכולים להקריב. וחוזרת הקושיא על רבי יצחק, שלא מצאנו תנא הסובר כמותו שקדושה ראשונה בטלה ומותר להקריב בבמה בזמן הזה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא הנידון אם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, כִּי הֵנֵי תַּנָּאֵי – תלוי במחלוקת תנאים אלו. דְּתַנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים במשנה בערכין (לב.) לגבי דין בתי ערי חומה דווקא אֶת ערים אֵלּוּ שהם מוקפות חומה מימות יהושע, הרי יש בארץ ישראל ערים נוספות המוקפות מימות יהושע. משום שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מבבל, מָצְאוּ אֶת ערים אֵלּוּ וְקִדְּשׁוּם בקדושה שהיתה להן בזמן בית ראשון, אֲבָל הָרִאשׁוֹנוֹת – הערים המוקפות חומה שקידשום רק בתחילה, בָּטְלוּ מקדושתם מִשֶּׁבָּטְלָה הָאָרֶץ – בחורבן בית ראשון, ולכן לא מנתה אותם המשנה.

מדייקת הגמרא: ממה שאמר שבטל מהן דין בתי ערי חומה אחר חורבן בית ראשון, אֵלְמָא קָסָבַר שקְּדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה שקידשו את הערים המוקפות, קְדִישָׁה לִשְׁעָתָהּ – עד שגלו, וְלֹא קִדְּשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא – אחר שגלו. ורבי יצחק שאמר שמקריבים בבית חוניו בזמן הזה, סבר כרבי ישמעאל ברבי יוסי, ולכן הותרו הבמות אחר חורבן הבית.

הגמרא מסיקה את דבריה, ומבארת היכן מצאנו תנאים החולקים אם קידשה לעתיד לבוא או לא: וּרְמִינְהוּ מברייתא אחרת, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, מדוע מנו במשנה בערכין רק ערים אלו, וְכִי אֵלּוּ בִּלְבָד הָיוּ מוקפות מימות יהושע, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר על ערי ממלכת עוג בבשן (דברים ג ד-ה) 'שִׁשִּׁים עִיר כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב', וּכְתִיב בהמשך 'כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְּבֹהָה'. הרי שהיו הרבה ערים מוקפות. אֶלָּא לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים רק אֶת אֵלּוּ, משום שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מבבל, מָצְאוּ את אֵלּוּ, וְקִדְּשׁוּם בקדושת ערי חומה. לפני שמסיימים את דברי רבי ישמעאל, מקשה הגמרא: וכי קִדְּשׁוּם

הַשְׁתָּא כשעלו מבבל, [הָא] אָמְרֵי – הרי בהמשך דבריו אמר רבי ישמעאל שכל עיר שיש בה מסורת שהיא מוקפת מימות יהושע לֹא צְרִיכָא לְקִדּוּשֵׁי מחדש, שקדושתם לא פקעה, ומדוע הוצרכו לקדש את הערים המנויות במשנה. מתרצת הגמרא: אֶלָּא צריך לומר שבני הגולה מָצְאוּ אֶת אֵלּוּ 'וּמְנָאוּם', ואכן לא הוצרכו לקדשם.

הגמרא חוזרת לדברי רבי ישמעאל: וְאַף שמנתה המשנה ערים מסוימות, לֹא ערים אֵלּוּ בִּלְבָד נחשבות 'ערי חומה', אֶלָּא כָּל עיר שֶׁתַּעֲלֶה לְךָ מִסּוֹרֶת בְּיָדֵךְ מֵאֲבוֹתֶיךָ שֶׁמּוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, כָּל הַמְּצוֹת הַלָּלוּ הנוהגות בערי חומה, נוֹהֲגִין גם בָּהּ אף שלא חזרו לקדשה. מִפְּנֵי שֶׁקְּדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה קְדִידָשָׁה וְקִידְּשָׁתְהּ לְשָׁעָתָהּ לְעָתִיד לָבֹא, ולא בטלה קדושתן.

כעת מסיימת הגמרא את התירוץ היכן מצאנו שנחלקו תנאים האם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא: קַשְׁיָא סתירה מִדְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל שאמר ברייתא לעיל שהוצרכו עולי בבל לקדש את הערים המוקפות, שקדושה ראשונה בטלה, אִדְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל שאמר ברייתא זו שלא צריך לחזור ולקדשם משום שקדושה ראשונה לא בטלה. אלא יש לתרץ, תְּרֵי תַּנָּאֵי נחלקו אִלֵּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, תנא אחד סבר שדעת רבי ישמעאל ברבי יוסי שלא קידשה לעתיד לבוא, והתנא השני סבר שדעתו שקידשה לעתיד לבוא. והם התנאים שנחלקו אם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא או לא.

תירוץ נוסף: וְאֵיבָעֵית אֵימָא, הָא – הברייתא השניה שקידשה לעתיד לבוא, אינה דברי רבי ישמעאל ברבי יוסי, אלא רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יוֹסֵי אֲמָרָהּ, שמצינו שסובר כך, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי אֲמָרָהּ, נאמר לגבי בתי ערי חומה (ויקרא כה ל) 'בְּעִיר אֲשֶׁר לוֹא חוֹמָה', כתוב 'לֹא', והיינו שאין חומה לעיר, ומסורת הקריאה היא 'לו', והיינו שיש לה חומה, ללמד שאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו חומה וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן – בזמן יהושע, נחשב עיר חומה, ואף שחרבה הארץ נשארו ערים אלו בקדושתן.

מכאן עד סוף הפרק דורשת הגמרא את פסוקי המגילה: 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ'. אָמַר רַבִּי לֵוִי, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שאמר זאת רַבִּי יוֹנָתָן, דָּבָר זֶה מְסוֹרֶת הוא בְּיָדֵינוּ מֵאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר תיבת 'וַיְהִי', אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צַעַר – היה שם ענין צער. ואלו הם המקומות שנאמר בהם 'ויהי' וסיבתם: א. כאן נאמר 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ', והצער היה דְּהָוָה הָמָן הרשע שגזר להשמיד את היהודים. מקומות נוספים שנאמר 'ויהי': ב. נאמר (רות א א) 'וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים', והצער היה דַּהֲוָה רָעָב, כנאמר בהמשך הפסוק 'וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ'. ג. נאמר בדור המבול (בראשית ו א) 'וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה', והצער מבואר בהמשך הפרשה, שהרעו מעשיהם, ואחר זה 'וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם', והביא עליהם מבול. ד. נאמר בדור ההפלגה (שם יא ב) 'וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם', והצער היה, שמחמת שישבו יחד ודיברו בשפה אחת, באו לידי מרידה בה', ואמרו 'הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמָיִם'. ה. נאמר במלחמת ארבעת המלכים (שם יד א) 'וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל', והצער היה, שארבעת המלכים 'עָשׂוּ מִלְחָמָה' עם חמשת המלכים. ו. נאמר בכיבוש יריחו (יהושע ה יג) 'וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּיְרִיחוֹ', והצער מבואר בהמשך 'וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ', שציער המלאך את יהושע על ידי שהוכיחו על ביטול תורה ותמיד של בין הערבים, כמבואר לעיל (ג.). ז. ועוד נאמר שם (ו כז) 'וַיְהִי ה' אֶת יְהוֹשֻׁעַ', והצער היה שמיד אחר כך נאמר (שם ז א) 'וַיִּמְעֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם'. ח. נאמר (שמואל א' א א) 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם', והצער מבואר בהמשך (שם א ה) 'כִּי אֶת חַנָּה אָהַב וַה' סָגַר רַחְמָהּ'. ט. נאמר (שם ח א) 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל', והצער מבואר בהמשך (שם ח ג) 'וְלֹא הָלְכוּ בָּנָיו בְּדְרָכָיו'. י. נאמר (שם יח יד) 'וַיְהִי דָּוִד לְכָל דְּרָכָו מַשְׂכִּיל [וַה' עִמּוֹ]', והצער היה שהצלחתו גרמה לקנאת שאול, שנאמר (שם ט) 'וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד'. יא. אחר מלחמת דוד בפלשתים נאמר (שמואל ב' ז א) 'וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ', והצער היה, שרצה לבנות את בית המקדש, ואמר לו הנביא (דברי הימים ב' ו ט) 'רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת'.

מקשה הגמרא: וכי בכל מקום שנאמר 'ויהי' יש בו צער, וְהָכְתִיב אחר שבעת ימי המילואים (ויקרא ט א) 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי', והוא היה יום א' ניסן יום הקמת המשכן. וְתַנְיָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיְתָה בּוֹ שִׂמְחָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּיוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ בּוֹ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. ונלמד בגזירה שוה מבריאת העולם, כְּתִיב הָכָא 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי', וּכְתִיב הָתָם בבריאת העולם (בראשית א ה) [–'וַיְהִי עֶרֶב] וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד'. הרי שכתוב 'ויהי' אף שלא היה צער. מתרצת הגמרא: היה שם גם צער, דְּהָא שְׁכִיב [–מתו] נָדָב וַאֲבִיהוּא בו ביום.

מקשה הגמרא: וְהָכְתִיב בבניית בית המקדש (מלכים ו א) 'וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וגו' וַיִּבֶן הַבַּיִת', ושם היתה שמחה בלא צער. וְעוד, הָכְתִיב בביאת יעקב לחרן (בראשית כט ז) 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל', וגם שם לא היה צער. ועוד, הָכְתִיב בבריאת העולם (בראשית א ה) 'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד', והיתה אז שמחה שלימה בלא צער. ועוד, הָאֵיבָא 'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם שֵׁנִי', וְכֵן הָאֵיבָא 'ויהי' הנאמר ביום הַשְּׁלִישִׁי, ובכולם לא היה צער, וְעוד הָאֵיבָא טוֹבָא – הרבה מקומות שנאמר 'ויהי' ואין שם צער.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, אכן בְּכָל מקום שנאמר 'וַיְהִי', אֵיבָא הָכִי וְאֵיבָא הָכִי – יש מהם שיש בהם צער ויש שאין בהם צער, והמסורת שקיבל רבי לוי מאנשי כנסת הגדולה היא שבמקום שנאמר 'וַיְהִי בִּימֵי', אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צַעַר.

מבארת הגמרא: חֲמִשָּׁה 'וַיְהִי בִּימֵי' הֲווּ – יש בתנ"ך, והם: 'וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ', שהיה צערו של המן. 'וַיְהִי בִּימֵי שֹׁפֵט הַשֹּׁפְטִים' שהיה צער הרעב. 'וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל', שהיה צער המלחמה. 'וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן יוֹתָם בֶּן עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה' (ישעיה ז א), שבאו מלך ארם ומלך ישראל להלחם בו. 'וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים (ירמיה א ג), שבימיו התחילו הגלות והחורבן.

מסורת נוספת שקיבל רבי לוי: [וְ]אָמַר רַבִּי לֵוִי, דָּבָר זֶה מְסוֹרֶת הוא בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, אָמוֹץ אביו של ישעיה הנביא, וַאֲמַצְיָה מלך יהודה, אַחִים הָווּ.

מבארת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לַן רבי לוי במסורת זו, ללמד כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל בַּלָּה שֶׁהִיא צְנוּעָה בְּבֵית חָמִיהָ, זוֹכֶה בזכות זה וְיוֹצְאִין מִמֶּנָּה מְלָכִים וּנְבִיאִים.

מבארת הגמרא: מְנָלַן דבר זה. מִתָּמָר כלתו של יהודה. דִּכְתִיב (בראשית לח טו) 'וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ', ותמורה, וכי מִשּׁוּם דְּ'כִסְּתָה פָּנֶיהָ וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה', הרי דרך הצנועות לכסות פניהן. אֶלָּא יש לפרש, שאכן כשישבה בדרך לא כיסתה פניה, אלא שמשום דִּכְסָתָה פָּנֶיהָ כשהיתה דרה בְּבֵית יהודה חֲמִיהָ וְלֹא הָוָה יָדַע לָהּ – לא הכירה מעולם, לכן כשראה אותה בדרך לא הכירה, וְזָכְתָה וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה מְלָכִים וּנְבִיאִים.

ומדברי רבי לוי נלמד שזכתה למלכים ונביאים: מְלָכִים, מִדָּוִד שהיה מצאצאי פרץ בנה, וּנְבִיאִים, דְּהרי אמציה מלך יהודה היה מזרע דוד, וְאָמַר רַבִּי לֵוִי מְסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ שֶׁאָמוֹץ אבי ישעיהו וַאֲמַצְיָה אַחִים הָיוּ, ואם כן ישעיהו גם היה מזרע דוד, וּכְתִיב 'חֲזוֹן [–נבואת] יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ', הרי שישעיהו שיצא מתמר היה נביא.

מסורת נוספת שקיבל רבי לוי: וְאָמַר רַבִּי לֵוִי, דָּבָר זֶה מְסוֹרֶת הוא בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, מִמְּקוֹם אָרוֹן הָעדות אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה – לא תפס מקום בקודש הקדשים, וכשמדדו מצידי הארון לכותלי קודש הקדשים, היה שוה למידת קודש הקדשים בלא הארון.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי כדברי רבי לוי, אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה והעמידוהו באמצע קודש הקדשים של בית המקדש, יֵשׁ לוֹ רֵיוַח עֶשֶׂר אַמּוֹת בינו לכותלי הבית לְכָל רוּחַ [–צד]. וּכְתִיב (מלכים א' ו כ) 'וְלִפְנֵי הַדְּבִיר [–מידת קודש הקדשים שהיה לפנים מן המחיצה המבדלת בינו ובין ההיכל] עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב', וּכְתִיב 'כְּנֶף הַכְּרוּב הָאֶחָד עֶשֶׂר אַמּוֹת וְכָנָף הַכְּרוּב הָאֶחָד עֶשֶׂר אַמּוֹת', הרי שהאורך והרוחב של קודש הקדשים היה עשרים אמה. ומאחר ושנינו בברייתא שהיה עשר אמות בין הארון ולכתלים לכל צד,

המשך בעמוד לג

אם כן יש לתמוה, **אָרוֹן גּוּפֵיהּ הֵיכָא הֲוָה קָאֵי** – היכן הוא עמד, הרי כל קודש הקדשים היה עשרים על עשרים אמה, וכן החלל שמהארון ולכתלים גם הוא עשרים אמה. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ** כרבי לוי, שמקום ארון אינו מן המידה **וּבְנַם הָיָה עוֹמֵד**.

הגמרא מביאה פתיחת הדרשות של אמוראים שדרשו בענין המגילה: **רַבִּי יוֹנָתָן פָּתַח לָהּ פִּיתְחָא לְהַאי פָּרָשְׁתָא מֵהָכָא** – כשדרש מענין המגילה התחיל לדרוש מפסוק זה (ישעיה יד כב), שנאמר לגבי הפורענות שיביא ה' על בבל, **'וְנָקַמְתִּי עֲלֵיהֶם וְגוֹ' וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד נְאֻם ה'**, ודרש, **'שֵׁם'** זֶה הַכָּתֻב – שיבטל כתבם וישתמשו בשל אומה אחרת. **'שְׁאָר'** זֶה לָשׁוֹן – שתתבטל שפתם. **'נִין' זֶה מַלְכוּת** – שתיבטל מלכותם. **'וָנֶכֶד'** זוֹ **שֶׁתִּי** נכדת נבוכדנצר מלך בבל שנענשה במיתה.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי כשדרש מענין פורים, הוה **פָּתַח לָהּ פִּיתְחָא לְהַאי פָּרָשְׁתָא מֵהָכָא** (שם נה יג), **'תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְּרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לְהֹ' לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת'**, ודרש, **'תַּחַת הַנַּעֲצוּץ'** היינו **תַּחַת חָמָן הָרָשָׁע שֶׁעָצָה עֲצָמוֹ עֲבוֹדָה זָרָה** שנקראת נעצוץ, כדִּכְתִיב (שם ז יט) **'וּבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים וּבְכֹל הַהֲלִלִים'**, שפירושו עבודה זרה. **'יַעֲלֶה בְּרוֹשׁ'** זֶה **מָרְדְּכַי**, שֶׁנִּקְרָא **רֹאשׁ לְכָל הַבְּשָׂמִים**, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל כג), **'וְאַתָּה קַח לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר דְּרוֹר'**, **וּמְתַרְגְּמִינַן 'מָרֵי דָּכְיָ'**, שמרמז למרדכי שהוא ראש לבשמים. **וְהֵיינוּ** שהמן ירד מגדולתו, **ותחתיו יעלה מרדכי**. **'תַּחַת הַסִּרְפָּד'** היינו **תַּחַת וַשְׁתִּי הָרָשָׁעָה** שהיא **בַּת בְּנוֹ** שֶׁל **נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע** שנקרא 'סרפד' על שם **שֶׁשָּׂרַף רְפִידַת בֵּית ה'**, ששם הוא מקום השכינה, על שם הכפורת שהיתה משכב ומשכן לשכינה, דִּכְתִיב על הכפורת (שה"ש ג י) **'רְפִידָתוֹ זָהָב'**. **'יַעֲלֶה הֲדַס'** זוֹ **אֶסְתֵּר הַצַּדֶּקֶת שֶׁנִּקְרֵאת הֲדַסָּה, שֶׁנֶּאֱמַר** (אסתר ב ז) **'וַיְהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר'**. **וְהֵיינוּ** שושתי תרד מגדולתה, **ותחתיה תעלה אסתר**. **'וְהָיָה לְהֹ' לְשֵׁם'** זוֹ **מִקְרָא מְגִילָּה**, שעל ידי קריאת המגילה מתגדל שמו. **'לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת'** אֵלּוּ **יְמֵי פּוּרִים** שנאמר בהם (שם ט כח) **'וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם'**.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי פָּתַח לָהּ פִּיתְחָא לְהַאי פָּרָשְׁתָא מֵהָכָא, נאמר בתוכחה בפרשת כי תבוא (דברים כח סג) **'וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם בֵּן יָשִׂישׂ לְהַרַע אֶתְכֶם'**. וקשה, **וּמִי חֲדֵי** – וכי שמח **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים, וְהָא כְּתִיב** כשהאביד ה' את העמונים, והמלך יהושפט העמיד משוררים ואמרו הלל לה' (דה"י כ כא) **'בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ** [–לפני המזויינים בכלי מלחמה], **וְאוֹמְרִים הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ'**, **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מָה לֹּא נֶאֶמַר 'כִּי טוֹב' בְּהוֹדָאָה** זוֹ כמו שאמר דוד בתהילים (קו א) **'הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב'**, **לְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים**, וכיון שמתו שם הרשעים, לא נאמר 'כי טוב'. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** לענין קריעת ים סוף, **מַאי דִּכְתִיב** (שמות יד כ) **'וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה'** – מדוע נקט לשון 'זה אל זה', משום **שבִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לוֹמַר שִׁירָה לפני ה', וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא**, הרי המצרים שהם **מַעֲשֵׂה יָדַי טוֹבְעִין בַּיָּם, וְהֵיאַךְ אַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה**. **והיינו** שלא קרבו המלאכים זה אל זה לומר שירה באותו לילה. הרי שאין ה' שמח במפלת רשעים, ואיך כתוב **'ישיש** להרע אתכם'.

אלא **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, לעולם **הוּא** [–הקב"ה] **אֵינוֹ שָׂשׂ** במפלת רשעים, **אֲבָל אֲחֵרִים** – את האויבים הבאים לאבדם, הוא **מֵשִׂישׂ** שיבואו להרגם בשמחה. **וְרֵישָׁא נַמִּי** כפירוש זה מהפסוק, **דִּכְתִיב 'כֵּן יָשִׂישׂ'** שמשמע שמשמח אחרים, **וְלֹא כְּתִיב 'יָשׂוּשׂ'** שישמח בעצמו. מסיימת הגמרא: **שְׁמַע מִינַּהּ** שכוונת הפסוק שהוא משיש אחרים.

ורבי יהושע בן לוי דרש פסוק זה לענין פורים, משום שכשנגזר להשמיד את ישראל, היו אויביהם שמחים על מפלתם.

רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא פָּתַח לָהּ פִּיתְחָא לְהַאי פָּרָשְׁתָא מֵהָכָא, נאמר (קהלת ב כו) **'כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים'**, ודרש, **'לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה'** זֶה **מָרְדְּכַי הַצַּדִּיק**, שהיה חכם גדול, ועל ידו נתקיימה השמחה לכלל ישראל על ידי הישועה. **'וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס'** זֶה **הָמָן**, שאסף הון רב. וכל עושרו היה כדי **'לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים'** שזֶּה **מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר**. **דִּכְתִיב** אחר שנהרג המן (אסתר ח ב) **'וַתָּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת מָרְדְּכַי עַל בֵּית הָמָן'**.

רַבָּה בַּר עוּלָּא פָּתַח לָהּ פִּיתְחָא לְהַאי פָּרָשְׁתָא מֵהָכָא, נאמר (ירמיה מט לח) **'וְשַׂמְתִּי כִסְאִי בְּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים'**. ודרש, **'מֶלֶךְ'** זוֹ **וַשְׁתִּי** שהיתה מלכה בת בלשצר המלך, **'וְשָׂרִים'** זֶה **הָמָן וַעֲשֶׂרֶת בָּנָיו** שהיו שרים במלכות אחשורוש.

רַב דִּימִי בַּר יִצְחָק פָּתַח לָהּ פִּיתְחָא לְהַאי פָּרָשְׁתָא מֵהָכָא,